

WALES **AUDIT** OFFICE
SWYDDFA **ARCHWILIO** CYMRU

Adroddiad Gwella Blynyddol

Cyngor Sir Ynys Môn

Cyhoeddwyd: Gorffennaf 2019

Cyfeirnod y ddogfen: 1356A2019-20

Paratowyd yr Adroddiad Gwella Blynyddol ar ran Archwilydd Cyffredinol Cymru gan Alan Hughes a Jeremy Evans dan gyfarwyddyd Huw Rees.

Adrian Crompton
Archwilydd Cyffredinol Cymru
Swyddfa Archwilio Cymru
24 Heol y Gadeirlan
Caerdydd
CF11 9LJ

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn annibynnol ar y llywodraeth a chaiff ei benodi gan Ei Mawrhydi y Frenhines. Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn ymgymryd â'i waith gan ddefnyddio staff ac adnoddau eraill a ddarperir gan Fwrdd Swyddfa Archwilio Cymru, sef bwrdd statudol a sefydlwyd at y diben hwnnw ac er mwyn monitro a chynghori'r Archwilydd Cyffredinol. Mae Swyddfa Archwilio Cymru yn atebol i'r Cynulliad Cenedlaethol.

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn archwilio cyrff llywodraeth leol yng Nghymru, gan gynnwys awdurdodau unedol, yr heddlu, gwasanaethau prawf, awdurdodau tân ac achub, awdurdodau parciau cenedlaethol a chynghorau cymuned. Mae hefyd yn cynnal astudiaethau gwerth am arian llywodraeth leol ac yn asesu cydymffurfiaeth â gofynion Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009.

Y tu hwnt i lywodraeth leol, yr Archwilydd Cyffredinol yw archwilydd allanol Llywodraeth Cymru a'r cyrff a noddir ganddi a'i chyrrff cyhoeddus cysylltiedig, Comisiwn y Cynulliad a chyrrff y Gwasanaeth Iechyd Gwladol yng Nghymru.

Mae'r Archwilydd Cyffredinol a staff Swyddfa Archwilio Cymru yn ceisio darparu adroddiadau cymesur sy'n canolbwyntio ar y cyhoedd ar stiwardiaeth adnoddau cyhoeddus a thrwy wneud hynny, feithrin dealltwriaeth a hyrwyddo gwelliant.

We welcome correspondence and telephone calls in Welsh and English. Corresponding in Welsh will not lead to delay. Rydym yn croesawu gohebiaeth a galwadau ffôn yn Gymraeg a Saesneg. Ni fydd gohebu yn Gymraeg yn arwain at oedi.

Cynnwys

Adroddiad cryno

Gwaith archwilio perfformiad 2018-19	4
Mae'r Cyngor yn cyflawni ei ofynion statudol o ran gwelliant parhaus, ond fel ym mhob cyngor yng Nghymru, mae'n wynebu heriau wrth symud ymlaen	4
Argymhellion	4
Gwaith archwilio, rheoleiddio ac arolygu yr adroddwyd arno yn ystod 2018-19	6

Atodiadau

Atodiad 1 – Statws yr adroddiad hwn	15
Atodiad 2 – Llythyr Archwilio Blynyddol	16
Atodiad 3 – Argymhellion yr adroddiad cenedlaethol 2018-19	20

Adroddiad cryno

Gwaith archwilio perfformiad 2018-19

- 1 I benderfynu ar ystod a natur y gwaith y byddem yn ei wneud yn ystod y flwyddyn, fe wnaethom ystyried faint yr ydym yn ei wybod eisoes o'r holl waith archwilio ac arolygu blaenorol ac o ffynonellau gwybodaeth eraill, gan gynnwys dulliau adolygu a gwerthuso Cyngor Sir Ynys Môn (y Cyngor) ei hun. Ar gyfer 2018-19, gwnaed gwaith asesu gwelliant, prosiect asesu risg a sicrwydd, a gwaith ar y Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol ym mhob cyngor. Mewn rhai cyngorau, gwnaethom ni ategu'r gwaith hwn ag archwiliadau lleol yn seiliedig ar risg, a nodwyd yn y Cynllun Archwilio ar gyfer 2018-19.
- 2 Mae'r gwaith a wnaed ers yr Adroddiad Gwella Blynyddol (AGB) diwethaf, gan gynnwys gwaith y rheoleiddwyr perthnasol, wedi'i nodi yn [Arddangosyn 1](#).

Mae'r Cyngor yn cyflawni ei ofynion statudol o ran gwelliant parhaus, yn yr un modd â phob cyngor yng Nghymru, mae'n wynebu heriau wrth symud ymlaen

- 3 Yn seiliedig ar y gwaith, ac yn gyfyngedig i'r gwaith, a wnaed gan Swyddfa Archwilio Cymru a rheoleiddwyr perthnasol, cred yr Archwilydd Cyffredinol fod y Cyngor yn debygol o gydymffurfio â gofynion Mesur Llywodraeth Leol (2009) yn ystod 2019-20. Fodd bynnag, mae pob cyngor yn wynebu pwysau ariannol sylweddol a fydd yn galw am sylw parhaus yn y tymor byr a chanolig er mwyn eu galluogi i fod mewn sefyllfa ariannol sefydlog a chynaliadwy.

Argymhellion a chynigion ar gyfer gwella

- 4 O ystyried yr amrywiaeth eang o wasanaethau a ddarperir gan y Cyngor a'r heriau y mae'n eu hwynebu, byddai'n anarferol pe na byddem yn dod o hyd i bethau y gellir eu gwella. Gall yr Archwilydd Cyffredinol:
  - wneud cynigion ar gyfer gwella – os gwneir cynigion i'r Cyngor, byddem yn disgwyl iddo weithredu amynt a byddwn yn gwirio yr hyn sy'n digwydd;
  - gwneud argymhellion ffurfiol ar gyfer gwella – os gwneir argymhelliad ffurfiol, mae'n rhaid i'r Cyngor baratoi ymateb i'r argymhelliad hwnnw o fewn 30 diwrnod gwaith;
  - cynnal arolygiad arbennig, cyhoeddi adroddiad a gwneud argymhellion; ac
  - argymhell i weinidogion Llywodraeth Cymru eu bod yn ymyrryd mewn rhyw ffordd.

- 5 Yn ystod y flwyddyn, ni wnaeth yr Archwilydd Cyffredinol unrhyw argymhellion ffurfiol. Fodd bynnag, rydym ni wedi gwneud nifer o gynigion ar gyfer gwella ac ailadroddir y rhain yn yr adroddiad hwn. Byddwn yn monitro cynnydd o'i gymharu â'r cynigion hyn ac argymhellion perthnasol a wnaed yn ein hadroddiadau cenedlaethol (**Atodiad 3**) yn rhan o'n gwaith asesu gwelliant.

Gwaith archwilio, rheoleiddio ac arolygu yr adroddwyd arno yn ystod 2018-19

Arddangosyn 1: gwaith archwilio, rheoleiddio ac arolygu yr adroddwyd arno yn ystod 2018-19

Dyddiad cyhoeddi	Disgrifiad byr	Casgliadau	Cynigion ar gyfer gwella
Ebrill 2019	<p>Asesiad Risg a Sicrwydd Prosiect i nodi lefel y sicrwydd archwilio a/neu pan fydd angen rhagor o waith archwilio yn y dyfodol o ran y risgiau i'r Cyngor:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rhoi trefniadau priodol ar waith i sicrhau gwerth am arian wrth ddefnyddio adnoddau; • rhoi trefniadau ar waith i sicrhau gwelliannau parhaus; a • gweithredu yn unol â'r egwyddor datblygu cynaliadwy wrth bennu amcanion llesiant a chymryd camau i'w cyrraedd. 	<p>Yn deillio o'r prosiect hwn, nodwyd gennym y pynciau canlynol i'w cynnwys yn ein rhaglen archwilio yn y Cyngor ar gyfer 2019-20:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Asesiad Risg a Sicrwydd: i nodi lefel y sicrwydd archwilio a/neu pan fydd angen rhagor o waith archwilio yn y dyfodol o ran y risgiau i'r Cyngor yn rhoi trefniadau priodol ar waith i sicrhau gwerth am arian wrth ddefnyddio adnoddau. • Archwiliadau Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015, yn canolbwyntio ar atal ac ymyrryd yn gynnar yn y Gwasanaethau Plant; • Cynaliadwyedd Ariannol – prosiect sy'n gyffredin i'r holl gynghorau lleol a fydd yn asesu cynaliadwyedd ariannol yn sgil heriau presennol a'r rhai y disgwylir yn y dyfodol; a • Cydnerthedd – adolygiad o gydnerthedd y Cyngor, gan gynnwys capasiti a gallu ei weithlu, a rheoli risg a gwelliant cynaliadwy. 	Amherthnasol

Dyddiad cyhoeddi	Disgrifiad byr	Casgliadau	Cynigion ar gyfer gwella
Gorffennaf 2019	<p>Archwiliadau Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015</p> <p>Mae archwiliad o ba raddau y mae'r Cyngor wedi gweithredu yn unol â'r egwyddor datblygu cynaliadwy i Hybu Ynys Môn i annog datblygwyr mawr i fuddsoddi yn yr Ynys a defnyddio hyn fel catalydd i ddatblygu busnesau a swyddi ar yr Ynys wrth gyflawni ei amcan llesiant:</p> <p>Gwella cyfleoedd cyflogaeth, sgiliau a hyfforddiant.</p>	<p>Mae'r Cyngor wedi gweithredu yn unol â'r egwyddor datblygu cynaliadwy wrth ddatblygu'r cam, ond ceir cyfleoedd i sefydlu'r pum ffordd o weithio yn fwy</p> <ul style="list-style-type: none"> • mae gan y Cyngor ddealltwriaeth drylwyr o anghenion presennol a hirdymor cymunedau a'r heriau a'r cyfleoedd cysylltiedig yn sgil datblygiadau mawr ar yr ynys. • mae'r Cyngor wedi ceisio cael dealltwriaeth drylwyr o effeithiau andwyol prosiect ar raddfa fawr, ac yn deall pwysigrwydd casglu data i lywio'i weithgareddau ataliol • mae'r Cyngor yn ystyried sut y gallai'r cam hwn gyfrannu at y saith nod llesiant cenedlaethol a'i amcanion llesiant eraill, ond nid yw'r Cyngor wedi ystyried yn ffurfiol sut y bydd y datblygiad yn effeithio ar amcanion llesiant cyrff cyhoeddus eraill • mae'r Cyngor wedi cymryd camau i gydweithredu â phartneriaid ac adlewyrchu anghenion a dymuniadau cymunedau lleol, ond gallai wella sut y mae'n adolygu effeithiolrwydd cydweithredu • mae'r Cyngor wedi cynnwys rhanddeiliaid yn y prosiect Wylfa Newydd, ond mae angen iddo ddatblygu ei ddull o gynnwys yr amrywiaeth lawn o'r gymuned 	<p>Dewisodd y Cyngor gymryd nifer o gamau o ganlyniad i'r arolwg ac mae manylion y rhain wedi'u nodi yn ein hadroddiad llawn:</p> <p><u>Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol: Archwiliad o 'Hyrwyddo Ynys Môn er mwyn Annog Datblygwyr Mawr i Fuddsoddi yn yr Ynys – Cyngor Sir Ynys Môn</u></p>

Dyddiad cyhoeddi	Disgrifiad byr	Casgliadau	Cynigion ar gyfer gwella
Ionawr 2019	<p>Llythyr archwilio blynyddol 2017-18</p> <p>Llythyr yn crynhoi'r negeseuon allweddol a gyfyd o gyfrifoldebau statudol yr Archwilydd Cyffredinol o dan Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004 a'i gyfrifoldebau adrodd o dan y Cod Ymarfer Archwilio. Mae'r Llythyr Archwilio Blynyddol ar gael yn Atodiad 2 yr adroddiad hwn.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Mae'r Cyngor wedi cydymffurfio â'i gyfrifoldebau o ran adrodd ariannol a defnyddio adnoddau; Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn fodlon bod gan y Cyngor drefniadau priodol ar waith i sicrhau darbodusrwydd, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd ei ddefnydd o adnoddau; Hyd yn hyn, nid yw fy ngwaith ardystio ceisiadau a ffurflenni grant wedi nodi materion sylweddol a fyddai'n effeithio ar gyfrifon 2018-19 neu systemau ariannol allweddol; ac Mae'r Cyngor yn wynebu heriau sylweddol wrth geisio pennu cyllideb wedi'i mantoli ynghyd â gostyngiad y balans yn y gronfa gyffredinol. 	Amherthnasol
Archwiliad perfformiad lleol ar sail risg			
Gorffennaf 2018	<p>Adolygiad dilynol o gynigion ar gyfer gwella</p> <p>Adolygiad i gael sicrwydd bod gan y Cyngor drefniadau effeithiol i fynd i'r afael â chynigion ar gyfer gwella ac argymhellion Swyddfa Archwilio Cymru ac yn gwerthuso i ba raddau mae ei gamau yn cyfrannu at gyflawni perfformiad a chanlyniadau gwasanaeth gwell i ddinasyddion.</p>	<p>Mae gan y Cyngor brosesau boddhaol i ymdrin â'r cynigion ar gyfer gwella a'r argymhellion gan Swyddfa Archwilio Cymru ond gellid atgyfnerthu trefniadau i ddarparu mwy o sicrwydd o gynnydd i aelodau etholedig;</p> <ul style="list-style-type: none"> mae gan y Cyngor drefniadau boddhaol ar gyfer mynd i'r afael â chynigion ar gyfer gwella ac argymhellion gan Swyddfa Archwilio Cymru ond nid yw aelodau 	<p>C1 Rhoi'r wybodaeth ddiweddaraf i aelodau etholedig am gynigion ar gyfer gwella ac argymhellion Swyddfa Archwilio Cymru a chynnydd y Cyngor mewn cysylltiad â nhw trwy:</p> <ul style="list-style-type: none"> dosbarthu holl adroddiadau Swyddfa Archwilio Cymru i aelodau'r Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu er gwybodaeth; ac

Dyddiad cyhoeddi	Disgrifiad byr	Casgliadau	Cynigion ar gyfer gwella
		<p>etholedig yn cael gwybod yn gyson am gynnydd; ac</p> <ul style="list-style-type: none"> • mae'r Cyngor wedi mynd i'r afael â'r cynigion ar gyfer gwella a gyflwynwyd yn yr adroddiadau dethol. 	<ul style="list-style-type: none"> • adrodd yn flynyddol i'r Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu ar gynnydd mewn cysylltiadau â chynigion ar gyfer gwella ac argymhellion Swyddfa Archwilio Cymru sy'n weddill.
Hydref 2018	<p>Trosolwg a Chraffu: Addas ar gyfer y Dyfodol? Adolygiad o sut y gall swyddogaethau trosolwg a chraffu y Cyngor ymateb i heriau presennol a rhai'r dyfodol o'i sefyllfa dda.</p>	<p>Mae'r Cyngor wedi atgyfnerthu ei swyddogaeth trosolwg a chraffu ac mae'n gwneud trefniadau i gwrdd â heriau'r dyfodol</p> <ul style="list-style-type: none"> • mae'r Cyngor yn cefnogi trosolwg a chraffu, ac mae'r trefniadau sydd eu hangen i helpu aelodau pwyllgorau trosolwg a chraffu i fynd i'r afael â heriau'r dyfodol yn cael eu rhoi ar waith; • mae arfer y pwyllgor trosolwg a chraffu yn gwella, mae amrywiaeth y ffynonellau tystiolaeth y mae'n eu defnyddio wedi cynyddu, ac mae blaenraglenni gwaith y pwyllgorau craffu yn cyd-fynd â gwaith y Weithrediaeth; ac • mae'r swyddogaeth trosolwg a chraffu yn cyfrannu at welliannau men perfformiad ac mewn prosesau gwneud penderfyniadau, ac mae'r Cyngor yn gwerthuso'u heffeithiolrwydd yn rheolaidd. 	<p>C1 Dylai swyddogaeth Trosolwg a Chraffu y Cyngor barhau i wella trefniadau hyrwyddo ymgysylltiad y cyhoedd a rhanddeiliaid eraill mewn gweithgareddau craffu.</p> <p>C2 Dylai'r Cyngor ddatblygu ei brofiad trwy wneud rhagor o hunanasesu, er mwyn ystyried dulliau mwy arloesol o gynnal gweithgareddau craffu.</p>

Dyddiad cyhoeddi	Disgrifiad byr	Casgliadau	Cynigion ar gyfer gwella
Cynllunio ac adrodd ar welliant			
Awst 2018	Archwiliad Swyddfa Archwilio Cymru o'r cynllun gwella blynyddol Adolygiad o gynlluniau cyhoeddedig y Cyngor ar gyfer cyflawni amcanion gwella.	Mae'r Cyngor wedi cydymffurfio â'i ddyletswyddau statudol o ran cynllunio gwelliant.	Dim
Tachwedd 2018	Archwiliad Swyddfa Archwilio Cymru o'r asesiad blynyddol o berfformiad Adolygiad o asesiad cyhoeddedig o berfformiad y Cyngor.	Mae'r Cyngor wedi cydymffurfio â'i ddyletswyddau statudol o ran adrodd ar welliant.	Dim
Adolygiadau gan gyrrff arolygu a rheoleiddio			
Estyn	Ni chynhaliodd Estyn arolygiad o Gyngor Sir Ynys Môn yn y cyfnod hwn, ond cynhaliwyd sawl arolygiad ysgol. Mae manylion llawn ar gael ar wefan Estyn https://www.estyn.llyw.cymru/	Amherthnasol	Amherthnasol
Arolygiaeth Gofal Cymru (AGC) Rhagfyr 2018	Arolygiad o Wasanaethau Plant Cynhaliodd Arolygiaeth Gofal Cymru (AGC) arolygiad o wasanaethau plant y Cyngor ddiwethaf ym mis Tachwedd 2016. Nododd yr arolygiad fod goruchwyliaeth y rheolwyr o drefniadau diogelu, mynediad ac	Trosolwg o'r canfyddiadau <ul style="list-style-type: none"> Canfuwyd bod y gwasanaethau plant yn gallu dangos gwelliant sylweddol mewn sawl maes allweddol ond bod angen gwneud gwaith pellach mewn rhai meysydd eraill. Mae morâl y staff yn uchel ac mae brwdfrydedd ac ymroddiad ar bob lefel i barhau i 	Meysydd i'w datblygu: Trefniadau mynediad: Gwybodaeth, Cyngor a Chymorth <ol style="list-style-type: none"> Dylid achub i'r eithaf ar y cyfle i roi adborth i'r bobl sy'n gwneud atgyfeiriadau. Mae ffurflen electronig eisoes ar gael a gellid ei defnyddio'n

Dyddiad cyhoeddi	Disgrifiad byr	Casgliadau	Cynigion ar gyfer gwella
	<p>asesu yn annigonol a bod angen i'r newid o ran gwella'r ffordd roedd help, gofal a chymorth a/neu amddiffyniad yn cael eu rhoi i blant a theuluoedd yn Ynys Môn ddigwydd yn gyflymach, gan gynnal y gwelliannau. Yn sgil y pryderon difrifol a nodwyd, penderfynodd AGC ailrolygu Gwasanaethau Plant y Cyngor ym mis Hydref 2018.</p> <p>Canolbwyntiodd yr ailrolygiad hwn ar y ffordd y caiff teuluoedd eu grymuso i gael gafael ar wasanaethau gofal a chymorth ac ar ansawdd y canlyniadau a gyflawnir i blant y mae angen help, gofal a chymorth a/neu amddiffyniad arnynt.</p>	<p>weithio'n galed er mwyn gwella a darparu gwasanaethau o'r radd flaenaf i'r plant.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mae'r gwasanaeth Gwybodaeth, Cyngor a Chymorth wedi gwella'n sylweddol ers ein harolygiad diwethaf ac mae bellach yn unol â'r Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant. Mae nifer y staff wedi cynyddu o fewn y gwasanaeth a chaiff sgysiau 'yr hyn sy'n bwysig' eu cynnal yn fwyfwy hyderus a llwyddiannus. Dechreuir cronolegau fel mater o drefn ar y cam cynnar hwn a chaiff atgyfeiriadau eu trosglwyddo i dimau eraill fel y bo'n briodol. Ar y cyfan, mae penderfyniadau a chofnodion achosion yn amserol ac yn gymesur. • Ar y cyfan, mae ymatebion diogelu yn amserol ac yn gymesur. Mae lle i wella'r broses o goladu a chofnodi tystiolaeth a dadansoddiad o risg. Nid oeddem bob amser yn hyderus bod yr holl ddarnau allweddol o wybodaeth ar gael ar yr adeg gywir er mwyn helpu'r rheolwyr i wneud penderfyniadau da yn gyson. Gall hyn arwain at oedi diangen wrth lunio cynlluniau i blant. 	<p>fwy cyson er mwyn gwella'r broses o gyfathrebu â'r bobl sy'n gwneud atgyfeiriadau a gwella enw'r gwasanaeth.</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Sicrhau bod cronolegau yn cael eu diweddarau'n gyson er mwyn helpu ymarferwyr i gael gafael ar wybodaeth achos berthnasol ac arwyddocaol mewn modd amserol. <p>Asesiad</p> <ol style="list-style-type: none"> 3. Sicrhau nad yw'r plentyn unigol yn cael ei golli yn y drafodaeth achos ehangach am amgylchiadau'r teulu. Rhaid canolbwyntio'n fwy ar anghenion a dymuniadau'r plant unigol, yn ogystal â'r effaith arnynt, a lliniaru'r risg(iau) a wynebir ganddynt. 4. Rhaid i system oruchwylio gadarn ac amserol, o ansawdd da, ac archwiliadau o asesiadau unigol ddod yn fater o drefn o fewn y gwasanaeth er mwyn gyrru gwelliannau i'r gwasanaeth. Rhaid i'r system oruchwylio ac archwiliadau gynnwys myfyrio ar y defnydd o wybodaeth broffesiynol, tystiolaeth a sgiliau gwaith cymdeithasol.

Dyddiad cyhoeddi	Disgrifiad byr	Casgliadau	Cynigion ar gyfer gwella
		<ul style="list-style-type: none"> • Mae'r gwasanaeth gwella ansawdd wedi cael budd o fwy o staff a chymorth proffesiynol allweddol dros y flwyddyn ddiwethaf. Mae'r ysgogiad newydd hwn wedi arwain at ddatblygu nifer o bolisiau a gweithdrefnau. Mae angen i rai polisiau a gweithdrefnau fod yn fanylach er mwyn sicrhau eu bod yn sicrhau'r gwelliannau mwyaf posibl. Mae peth tystiolaeth o ddolen adborth rhwng archwilio achos ac ymarfer. Fodd bynnag, nid ydym eto'n hyderus fod systemau archwilio achos a goruchwyllo cyfredol yn nodi nac yn gwella'n gyson ymarfer nad yw'n cyrraedd y safonau a ddisgwylir mewn deddfwriaeth. • Mae gwelliannau o ran goruchwyliaeth rheolwyr ac atebolrwydd proffesiynol ar bob lefel yn parhau i dynnu sylw at achosion lle collwyd cyfleoedd i gefnogi plant mewn blynyddoedd blaenorol. Mae ymrwymiad cadarn a thystiolaeth uniongyrchol bod yr awdurdod lleol yn mynd ati i ddiwallu anghenion y plant hyn mewn ffordd ragweithiol a systematig. Mae hyn wedi arwain at gynnydd amlwg yn nifer y plant sy'n derbyn gofal a chynnydd cyfatebol yn llwyth gwaith timau. 	<p>5. Rhaid i'r gwaith o gasglu, cofnodi a dadansoddi tystiolaeth gyrraedd lefel gyson uchel er mwyn gallu gwneud penderfyniadau gwybodus a sicrhau nad yw achosion lle mae plant yn dioddef niwed sylweddol yn cael llithro. Mae angen i'r rheolwyr fod yn hyderus ac yn gefnogol wrth arfarnu dogfennaeth ysgrifenedig anghyflawn neu annigonol mewn ffordd feirniadol.</p> <p>6. Mae angen i blant allu meithrin cydberthnasau â gweithwyr cymdeithasol maent yn gallu ymddiried ynddynt, ac mae angen lleihau nifer y gweithwyr cymdeithasol y mae'n rhaid i bob plentyn ailadrodd ei stori iddynt. Rhaid i weithwyr cymdeithasol sicrhau bod pob achos o ryngweithio â phlentyn yn cyfrif a gallu dangos tystiolaeth o'u gwaith.</p> <p>Gofal a chymorth ac adolygiad</p> <p>7. Mae angen gwneud mwy o waith i gefnogi swyddogion diogelu ac adolygu annibynnol er mwyn sicrhau bod ganddynt y gallu a'r hyder i gynnig her effeithiol pan na fydd</p>

Dyddiad cyhoeddi	Disgrifiad byr	Casgliadau	Cynigion ar gyfer gwella
		<ul style="list-style-type: none"> Nid oes digon o leoliadau addas ar gyfer plant. Mae angen gwneud mwy o waith er mwyn sicrhau bod opsiynau o ran lleoliadau yn diwallu anghenion penodol plant yn eu cymuned. Clywsom am blant ag anghenion cymhleth sy'n derbyn cymorth arbenigol y tu allan i'r sir, a siarad â nhw. Dywedwyd wrthym y gall y lleoliadau hyn fod yn ddrud iawn a bod angen iddynt gael eu comisiynu'n ofalus a'u monitro'n agos er mwyn sicrhau bod anghenion y plant yn cael eu diwallu. Mae'r wasanaeth yn ystyried mesurau penodol wedi ei gynllunio i fynd i'r afael â'r prinder. Mae systemau arwain a llywodraethu cryf i'w cael o fewn y cyngor. Gallai aelodau'r cyngor ddangos eu cyfraniad tuag at wella gwasanaethau plant. Dangoswyd eu gwybodaeth am yr heriau allweddol sy'n wynebu'r cyngor a sut maent yn rhyngweithio er mwyn cael effaith ar blant a'u teuluoedd. Mae'r uwch swyddogion yn amlwg, ar gael ac yn gyrru gwelliannau. Mae partneriaid ar y bwrdd diogelu rhanbarthol, Heddlu Gogledd Cymru a chydweithwyr gweithredol yn y Bwrdd Iechyd yn gadarnhaol ynghylch y newidiadau maent wedi eu gweld yn Ynys Môn, gan 	<p>gwasanaethau yn cyrraedd y safonau sydd eu hangen ar gyfer plant unigol.</p> <p>8. Mae angen sicrhau bod pwyslais cynnar yn cael ei roi ar wella cysondeb cysylltiad ac ymgysylltiad y swyddogion hyn â phlant cyn adolygiadau er mwyn sicrhau bod lleisiau'r plant yn cael eu clywed yn glir ac yn effeithiol.</p> <p>9. Rhaid gwella'r broses o gynllunio gofal ac ymgysylltu â phlant a gofalwyr er mwyn sicrhau bod cynlluniau a lunnir ar y cyd yn gyson. Rhaid i blant a gofalwyr dderbyn y cymorth a gynigir iddynt mewn cynlluniau gofal a chymorth.</p> <p>10. Parhau i archwilio a phrysuero cyfleoedd presennol i gynyddu nifer yr opsiynau o ran lleoliadau sydd ar gael i blant ar yr ynys, ynghyd â'r amrywiaeth ohonynt. Mae angen i gyfleoedd lleoliadau newydd fod yn seiliedig ar ddealltwriaeth broffesiynol o anghenion y plant.</p> <p>11. Datblygu ffyrdd o sicrhau nad yw plant sy'n derbyn gofal dan anfantais oherwydd y pwysau sydd ar staff i</p>

Dyddiad cyhoeddi	Disgrifiad byr	Casgliadau	Cynigion ar gyfer gwella
		<p>ddisgrifio diwylliant agored newydd a chydweithio da.</p>	<p>ymateb i bryderon diogelu newydd mewn achosion eraill.</p> <p>Arwain a llywodraethu</p> <p>12. Parhau i ddatblygu dulliau cadarn o sicrhau ansawdd ar draws y gwasanaeth.</p> <p>13. Annog cydweithio pellach rhwng gwasanaethau plant a gwasanaethau addysg er mwyn sicrhau bod pob plentyn yn cael Cynlluniau Addysg Personol amserol sy'n adlewyrchu pwysigrwydd addysg i allu pob plentyn i gyrraedd ei botensial.</p> <p>14. Sicrhau bod cyfleoedd i gymryd eiliad a myfyrio ar y strwythur newydd gan gynnwys her adeiladol o ran p'un a yw profiad a chanlyniadau plant yn cael eu gwasanaethu orau gan nifer yr arweinwyr ymarfer nad ydynt yn ddeiliaid achos a nifer y newidiadau mewn gweithwyr cymdeithasol a brofir gan bob plentyn.</p>

Atodiad 1

Statws yr adroddiad

Mae Mesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009 (y Mesur) yn ei gwneud yn ofynnol i'r Archwilydd Cyffredinol gynnal asesiad gwella blynyddol sy'n edrych i'r dyfodol, a chyhoeddi adroddiad gwella blynyddol, ar gyfer pob awdurdod gwella yng Nghymru. Mae gan awdurdodau gwella (a ddiffinnir yn gynghorau lleol, parciau cenedlaethol ac awdurdodau tân ac achub) ddyletswydd gyffredinol i 'wneud trefniadau i sicrhau gwelliant parhaus wrth arfer [eu] swyddogaethau.'

Mae'r asesiad gwella blynyddol yn ystyried y tebygolrwydd y bydd awdurdod yn cydymffurfio â'i ddyletswydd i wneud trefniadau i sicrhau gwelliant parhaus. Yr asesiad hefyd yw'r prif ddarn o waith sy'n galluogi'r Archwilydd Cyffredinol i gyflawni ei ddyletswyddau. Mae staff Swyddfa Archwilio Cymru, ar ran yr Archwilydd Cyffredinol, yn llunio'r adroddiad gwella blynyddol. Mae'r adroddiad yn cyflawni dyletswyddau'r Archwilydd Cyffredinol o dan adran 24 y Mesur, trwy grynhoi ei waith archwilio ac asesu mewn adroddiad gwella blynyddol a gyhoeddir ar gyfer pob awdurdod. Mae'r adroddiad hefyd yn cyflawni ei ddyletswyddau o dan adran 19 i gyflwyno adroddiad sy'n ardystio ei fod wedi cynnal asesiad gwella o dan adran 18 ac yn nodi (o ganlyniad i'w archwiliad o'r cynllun gwella o dan adran 17) a yw'n credu bod yr awdurdod wedi cyflawni ei ddyletswyddau cynllunio gwelliannau o dan adran 15.

Gall yr Archwilydd Cyffredinol hefyd, dan rai amgylchiadau, gynnal arolygiadau arbennig (o dan adran 21), a gaiff eu hadrodd i'r awdurdod a Gweinidogion, ac y gall eu cyhoeddi (o dan adran 22). Gweithgaredd ategol pwysig i'r Archwilydd Cyffredinol yw cydlynu gwaith asesu a rheoleiddio (sy'n ofynnol o dan adran 23), sy'n ystyried rhaglen waith gyffredinol yr holl reoleiddwyr perthnasol mewn awdurdod gwella. Gall yr Archwilydd Cyffredinol hefyd ystyried gwybodaeth a rennir gan reoleiddwyr perthnasol (o dan adran 33) yn ei asesiadau.

Atodiad 2

Llythyr Archwilio Blynyddol

Llinos Medi / Marc Jones
Swyddfeydd y Cyngor
Llangefni
Ynys Môn
LL77 7TW

Annwyl Llinos / Marc

Cyfeirnod IH 201718

Dyddiad 07/01/2019

Tudalennau 16 o 4

Llythyr Archwilio Blynyddol – Cyngor Sir Ynys Môn 2017-18

Mae'r llythyr yn crynhoi'r negeseuon allweddol a gyfyd o gyfrifoldebau statudol Archwilydd Cyffredinol Cymru (yr Archwilydd Cyffredinol) o dan Ddeddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004 a fy nghyfrifoldebau adrodd o dan y Cod Ymarfer Archwilio.

Mae'r Cyngor wedi cydymffurfio â'i gyfrifoldebau o ran adrodd ariannol a defnyddio adnoddau

Cyfrifoldeb Cyngor Sir Ynys Môn (y Cyngor) yw:

- rhoi systemau rheoli ar waith i sicrhau rheoleidd-dra a chyfreithlondeb trafodiadau a sicrhau bod ei asedau yn ddiogel;
- cynnal cofnodion cyfrifyddu cywir;
- paratoi Datganiad o Gyfrifon yn unol â gofynion perthnasol; a
- sefydlu trefniadau priodol i sicrhau darbodusrwydd, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd ei ddefnydd o adnoddau, ac adolygu hyn yn gyson.

Mae Deddf Archwilio Cyhoeddus (Cymru) 2004 yn ei gwneud yn ofynnol i'r Archwilydd Cyffredinol:

- roi barn archwilio ar y datganiadau cyfrifyddu;
- adolygu trefniadau'r Cyngor i sicrhau darbodusrwydd, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd ei ddefnydd o adnoddau; a
- chyflwyno tystysgrif yn cadarnhau fy mod i wedi cwblhau'r archwiliad o'r cyfrifon.

Mae awdurdodau lleol yng Nghymru yn paratoi eu datganiadau cyfrifyddu yn unol â gofynion Cod Ymarfer CIPFA/LASAAC ar Gyfrifyddu Awdurdodau Lleol yn y Deyrnas Unedig. Mae'r Cod hwn wedi'i seilio ar y Safonau Adrodd Ariannol Rhyngwladol.

Paratowyd y datganiadau ariannol drafft i safon dda ar y cyfan ac fe'u hategwyd gan ddogfennau gweithiol cynhwysfawr ac amserol. Adroddwyd y materion allweddol a oedd yn deillio o'r archwiliad o'r datganiadau ariannol i aelodau'r Pwyllgor Archwilio a Llywodraethu yn fy adroddiad o'r Archwiliad o'r Datganiadau Ariannol ar 19 Medi 2018.

Ar 28 Medi 2018, cyflwynodd yr Archwilydd Cyffredinol farn archwilio ddiamedd ar y datganiadau ariannol yn cadarnhau eu bod yn cyflwyno darlun gwir a theg o sefyllfa a thrafodion ariannol y Cyngor.

Adroddwyd y materion allweddol sy'n deillio o'r archwiliadau hyn i'r pwyllgorau perthnasol pan oedd hynny'n briodol.

Mae'r Archwilydd Cyffredinol yn fodlon bod gan y Cyngor drefniadau priodol ar waith i sicrhau darbodusrwydd, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd ei ddefnydd o adnoddau

Mae ystyriaeth yr Archwilydd Cyffredinol o drefniadau'r Cyngor i sicrhau darbodusrwydd, effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd wedi'i seilio ar y gwaith archwilio a wnaed ar y cyfrifon, yn ogystal â dibynnu ar y gwaith a wnaed o dan Fesur Llywodraeth Leol (Cymru) 2009. Bydd yr Archwilydd Cyffredinol yn dwyn sylw at feysydd lle nad yw effeithiolrwydd y trefniadau wedi amlygu'i hun hyd yma neu feysydd y gellid eu gwella pan fydd yn cyhoeddi ei Adroddiad Gwella Blyneddol.

Hyd yn hyn, nid yw fy ngwaith ardystio ceisiadau a ffurflenni grant ar ran yr Archwilydd Cyffredinol wedi nodi materion sylweddol a fyddai'n effeithio ar gyfrifon 2018-19 neu systemau ariannol allweddol

Nid yw fy ngwaith parhaus o ardystio ceisiadau a ffurflenni grantiau, wedi nodi unrhyw faterion sylweddol hyd yn hyn o ran y cyfrifon na systemau ariannol allweddol y Cyngor. Byddaf yn adrodd unrhyw faterion allweddol i'r Cyngor pan fydd rhaglen eleni o waith ardystio wedi'i chwblhau.

Mae'r Cyngor yn wynebu heriau sylweddol wrth geisio pennu cyllideb wedi'i mantoli ynghyd â gostyngiad y balans yn y gronfa gyffredinol

Cyllid cyni sy'n parhau i fod yr her fwyaf sylweddol i'r holl gyrff llywodraeth leol yng Nghymru ac mae'r pwysau ariannol hyn yn debygol o barhau yn y tymor canolig. Yn setliad cyllid llywodraeth leol 2018/19 cafodd y Cyngor gynydd o 0.7% i'w setliad ac mae chwyddiant yn fwy na 2%. Yn 2018-19, mae'r awdurdod yn darogan y bydd yn adrodd diffyg ariannol o £3.3 miliwn ar ddarpariaeth gwasanaeth ac mae wedi nodi pwysau galw yn nifer y plant sy'n derbyn gofal a chostau sy'n gysylltiedig â lleoli y tu allan i'r sir a'r cynnydd mewn galw am ofal cymdeithasol i oedolion yn brif elfennau o'r diffyg rhagweledig.

Mewn ymateb i'r pwysau hyn, mae'r Cyngor wedi gorfod gwneud penderfyniadau anodd ynghylch ble i neilltuo'r adnoddau prin ac ystyried ffyrdd newydd o ddarparu gwasanaethau i bobl. Yn ei gynllun ariannol tymor canolig y mae wedi nodi'r targedau a'r arbedion canlynol i gyrraedd y targedau hynny.

Tymor Byr: Yn ei gyllideb 2018/19 mae'r Cyngor wedi nodi'r angen i arbed £2.5 miliwn a chynnydd o 4.8% i'r Dreth Gyngor. Tynnwyd arbedion cyllideb gwerth £2.522 miliwn o gyllidebau'r gwasanaeth ar gyfer 2018/19. Disgwylir y bydd £2.255 miliwn wedi'i gyflawni neu y bydd yn cael ei gyflawni erbyn diwedd y flwyddyn. Fodd bynnag, mae'n bosibl na fydd £267,000 yn cael ei gyflawni.

Tymor Canolig: Mae'r Cyngor wedi nodi'r angen i arbed £3.7 miliwn yn 2019/20 a chynnydd o 6.5 - 9.5% i'r Dreth Gyngor i aros o fewn y gyllideb. Mae hyn yn cynnwys cynigion i gau neu werthu adeilad, lleihau nifer y pecynnau gofal lefel isel, codi am wasanaethau y mae'r Cyngor wedi'u darparu am ddim yn flaenorol, a darparu setliad arian parod i ysgolion sy'n is na chost lawn y pwysau cyllideb y maent yn eu darogan.

Penderfynodd y Cyngor ym mis Chwefror 2018 y dylid cadw balansau'r gronfa gyffredinol yn £6.5 miliwn neu'n fwy. Mae'r Cyngor yn bwriadu ailystyried y lefel darged hon yn ei gyfarfod ym mis Chwefror 2019.

Ar 31 Mawrth 2016 balans y gronfa gyffredinol oedd £8.9 miliwn, ei lefel uchaf ers sawl blwyddyn. Fodd bynnag, ers hynny, defnyddiwyd y balans gan arwain at falans o £6.9 miliwn ar 31 Mawrth 2018. Er bod hyn yn uwch na lefel darged y Cyngor ar hyn o bryd, mae rhagamcanion y Cyngor hyd at 31 Mawrth 2019 yn awgrymu y gallai'r balans fod mor isel â £3.6 miliwn. Mae'r duedd ddiweddar o ostyngiad i falans y gronfa gyffredinol yn anghynaliadwy ac yn cynyddu'r angen i'r Cyngor gyflawni arbedion ailadroddol. Cydnabyddir bod hyn yn risg gan y Swyddog Adran 151 a'r Cyngor a derbynnir bod angen i'r cyllidebau tymor hirach ddarparu ar gyfer aildyfu'r cronfeydd wrth gefn.

Yn yr un modd, mae cronfeydd wrth gefn eraill y Cyngor wedi bod yn gostwng trwy ddefnydd wedi'i gynllunio a newidiadau i driniaeth gyfrifyddu un gronfa wrth gefn. Mae cronfeydd wrth gefn neilltuol wedi gostwng o £16 miliwn ar 31 Mawrth 2016 i ragolwg o £6.5 miliwn ar 31 Mawrth 2019. Yn yr un cyfnod, mae balansau ysgolion wedi lleihau o £2.5 miliwn i ragolwg o £1 miliwn yn unol â'r disgwyl yn sgil y gostyngiad i'r gyllideb a ddyrannwyd i ysgolion.

Mae'n arbennig o bwysig parhau i ystyried yn ofalus falansau'r cronfeydd wrth gefn a sut y gellir eu defnyddio i gefnogi cynlluniau ariannol, gan nad yw'n addas dibynnu ar gronfeydd wrth gefn i gefnogi costau parhaus Gwasanaethau Gofal / Plant wedi'u llywio gan alw. Pan fo cronfeydd wrth gefn wedi gostwng, mae'n rhaid nodi ffynonellau cyllid neu arbedion eraill.

Mae penderfyniad y Weithrediaeth i wneud digon o arbedion yn 2019/20 i fantoli'r gyllideb referiw heb orfod defnyddio cronfeydd wrth gefn cyffredinol a sicrhau bod yr arbedion gofynnol yn 2019/20 yn gyflawnadwy yn ddatganiad i'w groesawu felly.

Mae amcangyfrifon cynnar ar gyfer 2019/20 ar ôl caniatáu cynnydd o 5% yn y Dreth Gyngor yn nodi bwch cyllid o £5 miliwn. Gofynnwyd i'r gwasanaethau nodi arbedion cyllideb a fyddai'n creu arbedion o £5 miliwn, ac mae gweithdai cyllideb a gynhaliwyd yn yr haf â Phenaethiaid Gwasanaethau wedi nodi arbedion posibl gwerth £3.747 miliwn. Bydd angen gwireddu'r arbedion a nodwyd â chyn lleied o lithriant â phosibl, oherwydd bydd unrhyw oedi i'r gweithredu yn arwain yn y pen draw at effeithiau andwyol ar falansau dirywiol y Gronfa Gyffredinol.

Disgwylir y bydd y ffi archwilio ariannol ar gyfer 2017-18 yn unol â'r ffi y cytunwyd arni ac a nodir yn y Cynllun Archwilio Blynyddol.

Yn gywir

Ian Howse

Ar gyfer ac ar ran Archwilydd Cyffredinol Cymru

Atodiad 3

Argymhellion adroddiadau cenedlaethol 2018-19

Arddangosyn 2: argymhellion adroddiadau cenedlaethol 2018-19

Crynodeb o'r cynigion ar gyfer gwella sy'n berthnasol i lywodraeth leol, sydd wedi'u cynnwys mewn adroddiadau cenedlaethol a gyhoeddwyd gan Swyddfa Archwilio Cymru ers cyhoeddi'r AGB diwethaf.

Dyddiad yr adroddiad	Teitl yr adolygiad	Argymhelliad
Hydref 2018	<u>Caffael Capasiti Trin</u> <u>Gwastraff Gweddilliol a</u> <u>Gwastraff Bwyd</u>	<p>A1 Mae'r rhagamcanion ar gyfer y tri phrosiect gwastraff gweddilliol yn y Rhaglen yn tybio y bydd cyfanswm y gwastraff gweddilliol yn cynyddu hyd ddiwedd y contractau, ar draws y 14 o gynghorau sy'n cymryd rhan. Os yw'r rhagamcanion hyn yn gywir, byddai angen i rywbeth mawr ddigwydd ar ôl 2040 er mwyn cyrraedd sefyllfa dim gwastraff ar draws yr ardaloedd cyngor hyn erbyn 2050. Os nad yw'r rhagamcanion yn gywir, ceir risg y bydd cynghorau'n talu am gapasiti na fydd ei angen arnynt. Rydym yn argymhell y dylai Llywodraeth Cymru:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wrth adolygu strategaeth Tuag at Ddyfodol Diwastraff, ystyried sut mae ei huchelgais o sicrhau na cheir unrhyw wastraff gweddilliol erbyn 2050 yn gyson â'r rhagamcanion cyfredol ar gyfer trin gwastraff gweddilliol; a • gweithio gyda chynghorau i ystyried effaith newidiadau mewn rhagamcanion ar gost debygol prosiectau gwastraff gweddilliol, ac unrhyw gamau lliniarol y mae angen eu cymryd i reoli'r costau hyn.

Dyddiad yr adroddiad	Teitl yr adolygiad	Argymhelliad
		<p>A2 Hyd yma, mae cymorth rhaglen Llywodraeth Cymru wedi canolbwyntio'n bennaf ar ddatblygu a chaffael prosiectau. Gan fod y rhan fwyaf o'r prosiectau bellach yn weithredol, mae'r sylw wedi troi tuag at reoli contractau. Rydym yn argymhell y dylai Llywodraeth Cymru barhau i oruchwylio prosiectau yn ystod y cam gweithredol drwy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • adeiladu ar ei model presennol, lle mae'n darparu unigolion profiadol i gynorthwyo i ddatblygu a chaffael prosiectau, a gwneud yn siŵr bod mewnbwn ar gael er mwyn cynorthwyo i reoli contractau os oes angen; • nodi ei disgwyliadau gan gynghorau o ran rheoli contractau; • sicrhau bod partneriaethau'n ailystyried eu rhagamcanion gwastraff a'r risgiau cysylltiedig bob hyn a hyn, er enghraifft er mwyn adlewyrchu amcanestyniadau cyfredol o'r boblogaeth neu ragolygon economaidd; a • chael gwybodaeth reoli sylfaenol gan bartneriaethau ynghylch ffioedd clwyd a daladwy, faint o wastraff a anfonwyd i'r cyfleusterau ac ansawdd gwasanaeth y contractwr.
Tachwedd 2018	<u>Gwasanaethau Llywodraeth Leol i Gymunedau Gwledig</u>	<p>A1 O ganlyniad i newidiadau economaidd-gymdeithasol, seilwaith gwan a newidiadau yn y ffordd o ddarparu gwasanaethau a chyfleusterau allweddol, mae cymunedau yng Nghymru wledig wedi dod yn elfen weddilliol. Argymhellwn fod Llywodraeth Cymru yn cefnogi cyrff cyhoeddus i weithredu dull mwy integredig o ddarparu gwasanaethau mewn ardaloedd gwledig trwy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • adfywio rhaglenni grant gwledig er mwyn creu strwythurau ariannol cynaliadwy, gyda dyraniadau aml-flwyddyn; a

Dyddiad yr adroddiad	Teitl yr adolygiad	Argymhelliad
		<ul style="list-style-type: none"> • chynorthwyo pobl a busnesau i fanteisio i'r eithaf ar gysylltedd digidol trwy raglenni cymorth busnes ac addysg oedolion mwy effeithiol, wedi eu targedu. <p>A2 Mae rôl Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus yn esblygu ond mae yna gyfleoedd i fynegi cydweledigaeth gliriach a mwy uchelgeisiol ar gyfer Cymru wledig (gweler paragraffau 2.2 i 2.9 a 2.28 i 2.31). Argymhellwn fod gwasanaethau cyhoeddus sy'n bartneriaid i'r Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus yn ymateb yn fwy effeithiol i'r heriau y mae cymunedau gwledig yn eu hwyneb trwy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • asesu cryfderau a gwendidau eu cymunedau gwledig gwahanol gan ddefnyddio Offeryn Prawfesur Gwledig Llywodraeth Cymru ac adnabod y camau lleol a strategol y mae arnynt angen eu cymryd i gefnogi cynaliadwyedd cymunedol a chytuno arnynt; a • sicrhau bod y Cynllun Llesiant Lleol yn cyflwyno gweledigaeth sy'n fwy gobeithiol ac uchelgeisiol ar gyfer 'lle' gyda chydflaenoriaethau a gydgyhyrchwyd gan bartneriaid, ar y cyd â dinasyddion, i roi sylw i heriau y cytunwyd arnynt. <p>A3 Er mwyn cynorthwyo i gynnal cymunedau gwledig, mae ar wasanaethau cyhoeddus angen meddwl yn wahanol yn y dyfodol (gweler paragraffau 3.1 i 3.12). Argymhellwn fod cynghorau yn darparu ymateb sy'n fwy effeithiol i'r heriau y mae cymunedau gwledig yn eu hwynebu trwy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • sicrhau bod gan gomisiynwyr gwasanaethau ddata ar gostau a gwybodaeth ansoddol ar y dewis llawn o opsiynau sydd ar gael ar gyfer gwasanaethau; a • defnyddio barn dinasyddion am ba mor fforddiadwy, hygyrch, digonol, derbyniol ac 'ar

Dyddiad yr adroddiad	Teitl yr adolygiad	Argymhelliad
		<p>gael' y mae gwasanaethau'r cyngor i deilwra sut i ddarparu ac integreiddio gwasanaethau.</p> <p>A4 Er mwyn cynorthwyo i gynnal cymunedau gwledig, mae ar wasanaethau angen gwneud pethau'n wahanol yn y dyfodol (gweler paragraffau 3.1 i 3.12). Argymhellwn fod cynghorau yn gwneud mwy i ddatblygu cydnerthedd cymunedol a hunangymorth trwy:</p> <ul style="list-style-type: none"> • weithio gyda chyrrff perthnasol fel Canolfan Cydweithredol Cymru i gefnogi menter gymdeithasol a modelau busnes mwy cydweithredol; • darparu allgymorth cymunedol wedi'i deilwra ar gyfer y rheini sy'n wynebu rhwystrau niferus sy'n eu hatal rhag defnyddio gwasanaethau cyhoeddus a chael gwaith; • gwella ac adnabod rôl cynghorau tref a chymuned trwy fanteisio ar eu gwybodaeth leol a'u cefnogi i wneud mwy; • annog ymagwedd fwy integredig at ddarparu gwasanaethau mewn ardaloedd gwledig trwy sefydlu hybiau cymunedol sy'n rhychwantu gwasanaethau cyhoeddus, rhwydweithiau arbenigedd a chlystyrau o wasanaethau cynghori ac atal; • galluogi gweithredu lleol trwy gefnogi trosglwyddiad asedau cymunedol ac adnabod yr asedau hynny y byddai'n addas eu trosglwyddo, a sicrhau bod y systemau cywir ar waith i wneud i bethau ddigwydd; a • gwella arweiniad yn y gymuned trwy ddatblygu rhwydweithiau o ddiddordeb, hyfforddiant a choetsio ac annog unigolion i wirfoddoli.

Dyddiad yr adroddiad	Teitl yr adolygiad	Argymhelliad
Tachwedd 2018	<p><u>Rheoli Gwastraff yng Nghymru: Ailgylchu Trefol</u></p>	<p>A1 O waith meincnodi, gwelwyd bod yr amrywiaeth yng nghost rhai gwasanaethau rheoli gwastraff yn destun syndod (paragraffau 1.31-1.39). Dylai Llywodraeth Cymru weithio gyda chynghorau i gael dealltwriaeth well o'r rhesymau wrth wraidd yr amrywio mewn gwariant ar wasanaethau rheoli gwastraff sydd i bob pwrpas yr un peth, a sicrhau y rhoddir cyfrif am gostau rheoli gwastraff mewn modd cyson.</p> <p>A2 Mae Llywodraeth Cymru o'r farn fod ei Glasbrint Casgliadau, o'i weithredu'n optimaidd, yn cynnig y dull mwyaf cost-effeithiol yn gyffredinol o gasglu adnoddau ailgylchadwy, ond yn bwriadu gwneud gwaith dadansoddi pellach (paragraffau 1.40-1.51). Wrth ddadansoddi ymhellach er mwyn cael dealltwriaeth well o'r rhesymau wrth wraidd y gwahaniaethau yn y costau a adroddwyd gan gynghorau, a'r effaith ar gostau lle mabwysiadwyd y Glasbrint Casgliadau gan y cynghorau, argymhellwn y dylai Llywodraeth Cymru:</p> <ul style="list-style-type: none"> • archwilio sut y gallai'r gost o gasglu deunyddiau ailgylchadwy sych effeithio ar gyfanswm y gost o ddarparu gwasanaethau rheoli gwastraff ar garreg y drws i aelwydydd; a • chymharu'r costau gwirioneddol â'r costau a fodelwyd yn flaenorol yn rhan o'r adolygiad a gomisiynwyd gan Lywodraeth Cymru o'r Glasbrint Casgliadau, yn achos cynghorau sydd bellach yn gweithredu'r Glasbrint Casgliadau. <p>A3 Yn lle'r targedau ailgylchu cyfredol sy'n seiliedig ar bwysau, mae Llywodraeth Cymru wedi ymrwmo i ystyried opsiynau amgen a all ddangos yn well sut y mae'n cyrraedd y nod o ran ei hól troed ecolegol a lleihau allyriadau carbon (paragraffau 2.38-2.45). Argymhellwn y dylai Llywodraeth Cymru gyflwyno mesurau perfformiad i ddisodli neu ategu'r targed cyfredol i ailgylchu, compostio ac</p>

Dyddiad yr adroddiad	Teitl yr adolygiad	Argymhelliad
		<p>aildefnyddio gwastraff. Pwrpas y mesurau hynny fyddai canolbwyntio o'r newydd wrth ailgylchu ar yr adnoddau gwastraff sy'n cael yr effaith fwyaf o ran lleihau carbon ac/neu sydd yn brin. Rydym yn cydnabod y gallai fod angen i Lywodraeth Cymru ystyried fforddiadwyedd casglu data ar gyfer unrhyw ddull arall o fesur.</p> <p>A4 Wrth ailwampio Tuag at Ddyfodol Diwastraff, mae angen i Lywodraeth Cymru ddangos bod y manteision cynaliadwyedd ehangach a geisir drwy ailgylchu trefol yn cynnig gwerth, ac na ellir defnyddio dulliau eraill rhwyddach a rhatach i'w sicrhau, gan gynnwys ymyraethau rheoli gwastraff eraill, ond heb gyfyngu i hynny o reidrwydd (paragraffau 2.52-2.53). Yn y strategaeth gwastraff ddiwygiedig, dylai Llywodraeth Cymru ddangos ei bod hi nid yn unig yn bosibl i ailgylchu cyfran fwy o wastraff trefol, ond y bydd gwneud hynny'n sicrhau'r cyfraniad mwyaf posibl ganddi tuag at gyflawni amcanion datblygu cynaliadwy.</p>
Tachwedd 2018	<p><u>Darparu Gwasanaethau Llywodraeth Leol i Gymunedau Gwledig: Trosglwyddo Asedau Cymunedol</u></p>	<p>A1 Mae angen i awdurdodau lleol wneud mwy i sicrhau bod y broses o Drosglwyddo Asedau Cymunedol yn symlach ac yn fwy deniadol, helpu i feithrin gallu Cyngorau Cymuned a Thref, rhoi rhagor o arweiniad iddynt o ran sicrhau cyllid, a gofalu eu bod yn cefnogi modelau datblygu cymunedol eraill, er enghraifft mentrau cymdeithasol sy'n cefnogi gwerth cymdeithasol a chyfranogiad dinasyddion. At hynny, rydym yn argymhell bod awdurdodau lleol yn monitro ac yn cyhoeddi nifer yr achosion o Drosglwyddo Asedau Cymunedol ac yn mesur effaith gymdeithasol trosglwyddiadau o'r fath.</p> <p>A2 Mae gan awdurdodau lleol gyfle sylweddol i ddarparu gwell help a chymorth, a hynny mewn modd mwy amlwg, cyn, yn ystod, ac ar ôl y broses o drosglwyddo asedau cymunedol. Down i'r casgliad bod yna gryn le i wella'r gwaith</p>

Dyddiad yr adroddiad	Teitl yr adolygiad	Argymhelliad
		<p>cynllunio busnes a pharatoi ar gyfer trosglwyddo asedau cymunedol, yn ogystal â'r ôl-ofal. Rydym yn argymhell bod awdurdodau lleol yn gwneud y canlynol:</p> <ul style="list-style-type: none"> • nodi rôl trosglwyddo asedau cymunedol wrth sefydlu canolfannau cymunedol, rhwydweithiau arbenigedd a chlystyrau o wasanaethau cynghori ac atal; • gweithio gyda chynghorau tref a chymuned i feithrin eu gallu i ymgymryd â rhagor o gynlluniau Trosglwyddo Asedau Cymunedol; • nodi'r asedau sy'n addas i gael eu trosglwyddo, ac egluro'r hyn y mae angen i'r awdurdod ei wneud i'w galluogi i gael eu trosglwyddo; • sicrhau bod eu polisiau o ran Trosglwyddo Asedau Cymunedol yn cwmpasu'r canlynol yn ddigonol: ôl-ofal, cefnogaeth hirdymor, cymorth ôl-drosglwyddo, cyfeirio at fynediad at gyllid, a rhannu'r dysgu ynghylch yr hyn sy'n gweithio'n dda; a • cefnogi arweinyddiaeth yn y gymuned trwy ddatblygu rhwydweithiau o ddiddordeb a hyfforddiant, ac annog unigolion i wirfoddoli.
Rhagfyr 2018	<u>Aeddfedrwydd llywodraeth leol o ran y defnydd o ddata</u>	<p>A1 Mae Rhan 1 o'r adroddiad yn amlygu pwysigrwydd creu diwylliant data cryf ac arweinyddiaeth eglur i wneud gwell defnydd o ddata. Rydym yn argymhell bod awdurdodau lleol yn gwneud y canlynol:</p> <ul style="list-style-type: none"> • sicrhau bod ganddynt weledigaeth eglur sy'n trin data fel adnodd allweddol; • sefydlu safonau a chodau data corfforaethol y mae pob gwasanaeth yn eu defnyddio ar gyfer eu data craidd;

Dyddiad yr adroddiad	Teitl yr adolygiad	Argymhelliad
		<ul style="list-style-type: none"> • ymgymryd ag archwiliad i bennu'r data sy'n cael eu cadw gan wasanaethau ac i nodi unrhyw gofnodion a cheisiadau am wybodaeth dyblyg; a • chreu cyfrif cwsmer integredig canolog fel porth i wasanaethau. <p>A2 Er ei bod yn bwysig bod awdurdodau'n cydymffurfio â'r ddeddfwriaeth diogelu data berthnasol, mae Rhan 2 o'r adroddiad yn nodi'r angen iddynt hefyd rannu data â phartneriaid er mwyn sicrhau bod dinasyddion yn cael gwasanaethau effeithlon ac effeithiol. Er nad yw hyn yn golygu bod y ddeupeth hyn yn annibynnol ar ei gilydd, mae ansicrwydd ynghylch cyfrifoldebau diogelu data yn golygu nad yw rhai swyddogion yn rhannu data, hyd yn oed lle bo cytundeb mewn bodolaeth i roi gwybodaeth i bartneriaid. Rydym yn argymhell bod awdurdodau yn gwneud y canlynol:</p> <ul style="list-style-type: none"> • darparu hyfforddiant diweddarau i reolwyr gwasanaethau i sicrhau eu bod yn gwybod pryd y gallant rannu data ai peidio, a'r math o ddata y gallant eu rhannu; ac • adolygu a diweddarau protocolau rhannu data er mwyn sicrhau eu bod yn cefnogi gwasanaethau i gyflawni eu cyfrifoldebau rhannu data. <p>A3 Yn Rhan 3 o'n hadroddiad, rydym yn dod i gasgliad bod adnoddau digonol a gallu digonol yn heriau parhaus. Fodd bynnag, heb uwchsgilio staff i wneud gwell defnydd o ddata, mae awdurdodau yn colli cyfleoedd i wella eu heffeithlonrwydd a'u heffeithiolrwydd. Rydym yn argymhell bod awdurdodau yn gwneud y canlynol:</p> <ul style="list-style-type: none"> • dynodi staff sydd â rôl yn y broses o ddadansoddi a rheoli data i gael gwared ar ddyblygu, ac i ryddhau adnoddau i feithrin a datblygu'r gallu i ddefnyddio data; a

Dyddiad yr adroddiad	Teitl yr adolygiad	Argymhelliad
		<ul style="list-style-type: none"> • buddsoddi yn sgiliau dadansoddi, cloddio a segmentu data y staff, a chefnogi eu datblygiad. <p>A4 Mae Rhan 4 o'n hadroddiad yn amlygu bod gan awdurdodau ragor i'w wneud mewn perthynas â chreu diwylliant gwneud penderfyniadau dan arweiniad data, ac o ran datgloi potensial y data y maent yn eu cadw. Rydym yn argymhell bod awdurdodau lleol yn gwneud y canlynol:</p> <ul style="list-style-type: none"> • gosod safonau adrodd ar ddata i sicrhau bod y safonau data gofynnol yn ategu'r broses o wneud penderfyniadau; a • sicrhau bod mwy o ddata agored ar gael.
Mawrth 2019	<u>Rheoli Gwastraff yng Nghymru – Atal Gwastraff</u>	<p>A1 Cynyddu'r pwyslais ar atal gwastraff er mwyn adlewyrchu amcanion cyffredinol Tuag at Ddyfodol Diwastraff</p> <p>Awgryma'r data sydd ar gael ar faint o wastraff a gynhyrchir bod cynnydd cymysg o ran cyflawni targedau atal gwastraff Llywodraeth Cymru. Argymhellwn fod Llywodraeth Cymru yn gwneud y canlynol:</p> <p>a) ailedrych ar y flaenoriaeth berthnasol y mae'n ei rhoi i ailgylchu ac atal gwastraff fel rhan o'i hadolygiad o Tuag at Ddyfodol Diwastraff;</p> <p>b) gosod y disgwyliadau ar wahanol sefydliadau a sectorau ar gyfer atal gwastraff yn eglur; ac</p> <p>c) ailedrych ar ei thargedau atal gwastraff cyffredinol a'r ffordd y mae wedi mynd ati i'w monitro, gan ystyried y cynnydd hyd yn hyn, enghreifftiau o wledydd eraill ac yng nghyd-destun yr amcanestyniadau cyfredol am wastraff a fydd yn cael ei gynhyrchu hyd at 2050.</p> <p>A2 Gwella data ar wastraff masnachol, diwydiannol, adeiladu a dymchwel</p>

Dyddiad yr adroddiad	Teitl yr adolygiad	Argymhelliad
		<p>Mae Llywodraeth Cymru yn bartner mewn gwaith cychwynnol i asesu dichonoldeb datblygu datrysiad digidol newydd i olrhain yr holl wastraff. Os na fydd yr opsiwn dewisol hwn yn llwyddo, argymhellwn fod Llywodraeth Cymru yn gweithio gyda Cyfoeth Naturiol Cymru i archwilio costau a buddion opsiynau eraill i wella'r data ar wastraff nad yw'n drefol yng Nghymru, gan gynnwys pwerau ychwanegol i ofyn am ddata gwastraff gan fusnesau.</p> <p>A3 Gwella cyfrifoldeb cynhyrchwyr a defnyddio ysgogiadau mwy cyfreithiol, ariannol a chyllidol</p> <p>Mae gan Lywodraeth Cymru gyfleoedd i ddylanwadu ar atal gwastraff drwy ddeddfwriaeth a chymelliadau ariannol. Gall hefyd ddylanwadu ar newidiadau ar lefel y DU, lle nad yw materion cyllidol wedi eu datganoli. Argymhellwn fod Llywodraeth Cymru yn ystyried a oes angen darpariaethau i ehangu cyfrifoldebau cynhyrchwyr ac oes angen defnyddio pwerau ariannol fel amodau grant, mesurau cyllidol a thaliadau a chymelliadau cwsmeriaid i hyrwyddo a blaenoriaethu'r gwaith o atal gwastraff.</p>

Wales Audit Office
24 Cathedral Road
Cardiff CF11 9LJ

Tel: 029 2032 0500

Fax: 029 2032 0600

Textphone: 029 2032 0660

E-mail: info@audit.wales

Website: www.audit.wales

Swyddfa Archwilio Cymru
24 Heol y Gadeirlan
Caerdydd CF11 9LJ

Ffôn: 029 2032 0500

Ffacs: 029 2032 0600

Ffôn testun: 029 2032 0660

E-bost: post@archwilio.cymru

Gwefan: www.archwilio.cymru